

Türkiye'de HIV Konusundaki Yasal Düzenlemeler

- İnsan hakları ve halk sağlığının ortak amacı bütün bireylerin haklarını, haysiyetini ve refahını korumak ve teşvik etmektir.
- Türkiye'de ilk AIDS vakasının saptandığı 1985 yılı aynı zamanda AIDS konusundaki ilk idari düzenlemenin de yapıldığı yıl olarak bilinmektedir.
- Sağlık Bakanlığı tarafından AIDS, bulaşıcı ve salgın hastalıklar kapsamına alınmış ve ihbarı zorunlu tutulmuştur.
- Bu amaçla pek çok ülkede mevcut yasalar HIV/AIDS'e yanıt verebilecek biçimde HIV/AIDS'le yaşayanların insan haklarından en geniş ölçüde yararlanabilecekleri biçimde yeniden düzenlenmiş ya da HIV/AIDS'e özel yeni ve ayrı yasalar çıkartılmıştır.
- AIDS'in 1985 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından ihbarı mecburi salgın ve bulaşıcı hastalıklar arasına alınmasını takiben, 1987 yılında tek kullanımlık enjektörlerin kullanımı, sünnetçi, berber gibi meslekler aracılığıyla hastalığın yayılımının engellenmesi ve sağlık kuruluşlarına başvuran kişilere HIV testi yapılması için bir genelge yayınlanmıştır

- Sağlık kuruluşlarına tüm başvuran kişilere uygulanmak istenen HIV testi altyapısal eksiklikler nedeniyle yaygınlık kazanamamıştır ve giderek yerini sadece büyük ameliyatlara girecek hastalara cerrahi dallar tarafından yapılan test uygulamalarına dönüşmüştür.
- Sağlık kuruluşlarına tüm başvuran kişilere HIV testi uygulamasını ngren, zorunlu ancak uygulanması mümkün gözükmeyen bir test olma niteliğini korumaktadır.
- Doksanlı yılların başına gelindiğinde salgının niteliği bir miktar anlaşılmaya başlanmış ve yurtdışında çalışanlarda ve yabancılarda daha fazla olmak üzere seks işçilerinde daha sık görüldüğünün belirlenmesiyle yurtdışından askerlik görevi için gelenler ve seks işçilerine 1992 yılında zorunlu test uygulamasına başlanmıştır.

- Söz konusu ilk on yıllık dönem içinde yapılan idari düzenlemeler genelgeler düzeyi ile sınırlı kalmış olup sadece Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır ve ağırlıklı olarak önleme ve korunmaya yönelik önlemlerle sınırlıdır. HIV/AIDS'i ilgilendiren diğer alanlarda ise örneğin eğitim, toplumsal destek, ceza sorumluluğu gibi alanlarda ise HIV'e özel hiçbir düzenleme yapılmamıştır.
- Sağlık Bakanlığı'nın Küresel Fon (the Global Fund) ile 2005 yılında imzaladığı anlaşma sonucu yürürlüğe giren "Türkiye HIV/AIDS Önleme ve Destek Programı" ülkemizde risk altındaki gruplara yönelik öncü çalışmaların yanı sıra HIV/AIDS konusunda ülkemizdeki mevzuatın değerlendirilmesi amacını da taşımaktadır.
- HIV/AIDS konusundaki Yasal Çerçeve çalışması Pozitif Yaşam Derneği tarafından üstlenilmiş olup bir dizi etkinlikten oluşmaktadır.
- e 2007 yılının Aralık ayında düzenlenen "HIV/AIDS ve İnsan Hakları Çalıştayı" kapsamında gerçekleştirilecek grup çalışmaları ile bu konuda Türkiye'nin ileri gelen uzmanlarının da görüşleri alınarak basıma hazır hale getirilmiştir.

AIDS'in önlenmesinde İnsan Haklarının Korunmasının Önemi

- Birçok ülkede HIV/AIDS ile yaşayan bireylere, yakınlarına, arkadaşlarına ve onlara bakım hizmeti sunanlara karşı yaygın bir ayrımcılık uygulanıyor. Önceden dışlanmış gruplar ise insan hakları korumasından yoksun olmaları nedeniyle HIV/AIDS'in beraberinde getirdiği yıkımlardan daha fazla pay alıyor ve/veya diğer insanlar tarafından ayrımcılığa maruz bırakılıyorlar.
- eşcinseller, seks işçileri, damar içi uyuşturucu kullananlar gibi gruplar hastalığın kaynağı olarak suçlanmış ve toplum sağlığını korumak amacıyla bu gruplara karşı ciddi bir suçlama ve ayrımcılık uygulanmıştır. Eşcinseller, seks işçileri, çokeşliler ve "ahlak yönünden düşkün olanlar" için HIV/AIDS hem bir ceza olarak algılanmış hem de bu gruplara uygulanacak ayrımcılık, suçlama ve dışlamanın bahanesi olarak değerlendirilmiştir.

HIV/AIDS ve Ayrımcılık

- Bu suçlama kampanyalarından hastalığın kaynağı olarak gösterilmek istenen gruplar da paylarını alıyor. Önceleri eşcinsel erkeklere uygulanan ayrımcılık ve suçlamalar günümüzde göçmen seks işçilerine ve travesti/transseksüellere yönelmiş durumdadır. Hemen her gün gazete ve televizyon kanallarında “mikrop saçan Nataşa’lar” ya da “sorumsuzca ortalığa salınmış travestiler” haberleri yer alıyor ve bu gibi yayınlar hastalığın önlenmesi çalışmalarını olumsuz etkiliyor.
- HIV/AIDS’in belli bir grubun hastalığı olarak gösterilmesi bu gruplarla ilişkisi olmayan insanların kendilerini cinsel yolla bulaşan hastalıklardan uzak hissetmelerine neden olabilmektedir.

- HIV/AIDS ile yaşıyanlara bazı klinikler sağlık hizmeti sunmayı reddetmektedir. Ne yazık ki lkemizde HIV pozitif anneler bebeklerini doğum servisleri yerine ilgisiz birimlerde dünyaya getirebilmektedir. HIV pozitif olduğu bilinen bir kimsenin diş tedavisi olması gerçek bir sorundur. [?] HIV pozitif ebeveynleri nedeniyle ya da kendisi HIV pozitif olduğu için eğitim hakkı elinden alınmak istenen öğrenciler daha şimdiden ülkemizin gündemindedir. [?] HIV pozitif olması nedeniyle insanların işlerine son verilebilmektedir. [?] Seks işçilerine onayları alınmadan ve danışmanlık verilmeden test uygulanmakta ve HIV pozitif olanlara test sonuçları ilgisiz görevlilerce açıklanabilmektedir. [?] özel yaşamın gizliliği HIV/AIDS söz konusu olduğunda hiçe sayılabilmektedir. [?] Bedelli askerlik, ğrenci yurtlarına kayıt olabilme gibi durumlarda test olma koşulu aranabilmekte, bu durum olağan karşılanmakta ve HIV pozitif olabilecek insanlara peşinen ayrımcılık uygulanabilmektedir.

Kamu özgürlüklerinin düzenlenmesi ve korunması

- Anayasamızda kamu özgürlüklerinin sınırlandırılması 13. Madde ile düzenlenmiştir. Bu madde temel hak ve özgürlüklerin belli koşullarda sınırlandırılabileceğini öngörür.
- Ülkemizde yürürlükte olan Anayasa bağlamında; HIV/AIDS ile yaşayan kişilerin temel hak ve özgürlüklerini kullanmaları kamu sağlığına yönelik hiçbir tehlike oluşturmamaktadır. Aksine, temel hak ve özgürlüklerinin korunduğu ortamlarda HIV/AIDS ile yaşayan kişilerin hastalığın yayılmasının önlenmesinde önemli görevler üstlenebildikleri ve savaşıma katkıda buldukları çeşitli ülkelerdeki deneyimlerle gösterilmiştir

İnsan hakları ve kamu özgürlüklerinin uluslararası güvencesi

- Birleşmiş Milletler aracılığıyla pek çok devlet tarafından imzalanmış sözleşmeler, yaptırımsızlık nedeniyle etkili olamamaktadır. Bu sakıncayı gidermek için Avrupa Konseyi'ni oluşturan devletlerin hazırlayıp onayladıkları "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi"nde somut yaptırımlara yol açacak denetim mekanizmaları kurulmuştur.
- Avrupa İnsan Haklarına bireysel başvuru için Türkiye bazı çekinceler koymuş olmasına rağmen İnsan Hakları konusunda Türkiye'de alınmış en önemli mesafe bu uluslararası güvencedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi içindeki temel hak ve özgürlükler ile bu ana sözleşmeye ek olarak çıkarılan diğer sözleşmelerde yer alan hükümler iç hukukun üstüne çıkmaktadır.

Halk Sağlığı Mevzuatı

- Halk sağlığı mevzuatı gözden geçirilmeli ve HIV salgını nedeniyle ortaya çıkan halk sağlığı sorunlarına yanıt verecek biçimde yeniden oluşturulmalıdır. Halk sağlığı mevzuatında diğer salgın hastalıklar için zorunlu olan önlemlerin, uygun olmayan biçimlerde HIV vakalarında uygulanması önlenmeli ve mevzuat insan hakları ilkeleriyle uyumlu olmalıdır.

Ceza Yasaları ve Ceza Sistem

- Devletler, ceza yasalarının uluslar arası insan hakları yükümlülüklerine uyumluluğunu ve yasaların HIV bağlamında kötüye kullanılmadığını ya da risk altındaki grupları hedef haline getirmediğini garanti altına almak için ceza yasalarını gözden geçirmeli ve reform yapmalıdır.
- Türk Ceza Kanunu: Sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi Madde 280 – (1) Görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen, durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Sağlık mesleği mensubu deyiminden tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire ve sağlık hizmeti veren diğer kişiler anlaşılır.
- Türk Ceza Kanunu: Göreve ilişkin sırrın açıklanması Madde 258 – (1) Görevi nedeniyle kendisine verilen veya aynı nedenle bilgi edindiği ve gizli kalması gereken belgeleri, kararları ve emirleri ve diğer tebligatı açıklayan veya yayınlayan veya ne suretle olursa olsun başkalarının bilgi edinmesini kolaylaştıran kamu görevlisine, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası verilir.

Bulaşma ile ilgili TCK ve CMK düzenlemesi ve yaşanan sorunlar

- Türkiye’de HIV bulaştırma ve bulaştan mağduriyetine ilişkin fazlaca uygulama bulunmamaktadır.
- Basından öğrenildiğine göre yargıya intikal eden ilk bulaş vakası Kızılay tarafından test yapılmadan/hatalı yapılan test sonucu HIV içeren kanın hastaya nakli ve hastanın bundan zarar görmesi sonucu tazminat davasıdır. TCK.nun 456/3 maddesine aykırılıktan yargılanmaktadır.

TCK da bulaştırma ile ilgili suçlar

- Kasten Yaralama MADDE 86 - (1) Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
- Neticesi Sebebiyle Ağırlaşmış Yaralama MADDE 87 - (1) Kasten yaralama fiili, mağdurun; a) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına, b) Konuşmasında sürekli zorluğa, c) Yüzünde sabit iz, d) Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma, e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına, Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat artırılır. Ancak, verilecek ceza, birinci fıkraya giren hallerde üç yıldan, (Değişik ibare: 5377 - 29.6.2005 / m.11) "üçüncü" fıkraya giren hallerde beş yıldan az olamaz.
- Kasten Yaralamamanın İhmali Davranışla İşlenmesi MADDE 88 - (1) Kasten yaralamamanın ihmali davranışla işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte ikisine kadar indirilebilir. Bu hükmün uygulanmasında kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesine ilişkin koşullar göz önünde bulundurulur.
- Taksirle Yaralama Madde 89- (1) Taksirle başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

Ayrımcılık Karşıtı ve Koruyucu Yasalar

- Devletler incinebilir grupları, HIV/AIDS'le yaşayan ve engelli bireyleri özel ve kamu sektöründe ayrımcılıktan koruyacak yasaları yürürlüğe koymalı, varolan ayrımcılık karşıtı ve koruyucu yasaları güçlendirmelidir. Bilimsel araştırmalarda özerklik, gizlilik ve diğer etik ilkelerin uygulanması sağlanmalıdır. Ayrımcılığa uğrayan gruplara eğitim olanakları sunulmalı, uzlaşma yolları araştırılmalı, sorunlarına idari çözümler bulunmalıdır

Önleme, Tedavi, Bakım Ve Desteğe Ulaşım

- Devletler, HIV'le ilgili malların/metaların, hizmetlerin ve bilgilerin düzenlenmesi için yasal düzenleme yaparak, nitelikli önleme araçlarının ve hizmetlerinin yaygın olarak ulaşılabilir olmasını, HIV önleme ve bakımına ilişkin yeterli düzeyde bilginin olmasını ve güvenli ve etkili tedavinin herkesin alım gücüne uygun olmasını sağlamalıdır.

Eşin Bilgilendirilmesi

- Ciddi enfeksiyon vakalarında hastalığa yakalanmış kişilerden diğer insanlara hastalık bulaşmasını engellemek sağlık çalışanlarının etik ve yasal yükümlülükleri arasındadır. Diğer yönden sır saklama hasta-hekim ilişkisinin yasalarca da tanınmış önemli bir ögesidir. Sır saklama hemşireler, sosyal çalışmacılar ve danışmanlar için de geçerlidir. Enfeksiyon riski altında olanların danışmanlık, test, tedavi ve destek hizmetlerine ulaşımını engellediği gerekçesi ile bu konudaki zorlayıcı önlemlerin etkisiz olduğu kabul edilmektedir.
- Dünya Sağlık Örgütü ve UNAIDS tarafından 2000 yılında yayınlanan bir rehberde, sağlık personelinin ısrarlı tutumuna karşın başvuran kişi eşini bilgilendirmeyi reddediyorsa ve eğer bilgilendirilmeme durumu eş için bir tehlike oluşturuyor ve kimliği sağlık personeli tarafından biliniyorsa, sağlık personelinin onam almadan kaynak kişinin eşini bilgilendirmeye yetkili olduğu belirtilmektedir.

Bilgilendirme ve Eğitim

- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Madde 280 - Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti sari ve salgın hastalıklardan korunma, çocuk büyütmeye ve sıhhi şartlar dairesinde yaşama gibi sıhhi meseleler halkı tenvir için kitap, levha, risale neşreder, sıhhi propaganda müessesatı yapar ve konferanslar verir ve her nevi sinema filimleri gösterir. Bu gibi hizmetler 60 meccanidir. İcabı takdirinde lazım gelen vasıtaları haiz seyyar sıhhi propoganda kolları teşkil olunur.
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Madde 109 - Her tabip tedavi altında bulunan zührevi hastalıklar musaplarının ellerine bu hastalığın tehlikesini ve sirayet yollarını bildirecek, nümunesi Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletince tesbit edilmiş bir (Vesayayi sıhhiye varakası) vermeğe mecburdur. Hasta çocuk olduğu takdirde bu izahat ve vesaya varakası hastanın ana ve babasına ve olmazsa sair yakınına verilir.

Gönüllü Test ve Aydınlatılmış Onam

- Hasta Hakları Yönetmeliği Madde 5 – d) Tıbbi zorunluluklar ve kanunlarda yazılı haller dışında, rızası olmaksızın kişinin vücut bütünlüğüne ve diğer kişilik haklarına dokunulamaz. e) Kişi, rızası ve Bakanlığın izni olmaksızın tıbbi araştırmalara tabi tutulamaz.
- Hasta Hakları Yönetmeliği Madde 7 – Hasta, sağlık hizmetlerinden nasıl faydalanacağı konusunda bilgi isteyebilir. Bu hak, hangi sağlık kuruluşundan hangi şartlara göre faydalanılabileceğini, sağlık kurum ve kuruluşları tarafından verilen her türlü hizmet ve imkanın neler olduğunu ve müracaat edilen kuruluştan verilen sağlık hizmetlerinden faydalanma usulünü öğrenme hakkını da kapsar.
- Hasta Hakları Yönetmeliği Madde 15 – Hasta; sağlık durumunu, kendisine uygulanacak tıbbi işlemleri, bunların faydaları ve tıbbi sakıncaları, alternatif tıbbi müdahale usulleri, tedavinin kabul edilmemesi halinde ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçları ve hastalığın seyri ve neticeleri konusunda sözlü ve yazılı olarak bilgi isteme hakkına sahiptir.